

Asia: VN/1463/2025

Lausuntopyyntö selvityksestä sosiaali- ja terveysalan järjestöjen avustustoiminnan edellytyksistä ja linjauksista

Lausunnonantajan lausunto

1. Raportissa ehdotetaan avustustoiminnan uudistamista kahdella vaihtoehtoisella mallilla.

- A - Tasapainoista tulevaisuutta rakentamassa (raportin kappale 4.1.)
- B - Muutokseen sopeuttaminen (raportin kappale 4.2)

Kumpi malleista soveltuu mielestänne paremmin uudistuksen lähtökohdaksi?

Valinta:

Ei kumpikaan yllä mainituista, perustelu: Avustusasioiden neuvottelukunta antaa launnossaan perustellun ehdotuksen vaihtoehdosta C, johon sisältyy elementtejä molemmista vaihtoehdoista. Mielestämme malli sopisi parhaiten jatkovalmistelun lähtökohdaksi.

2. Selvityshenkilön raportissa esitetyssä Tasapainoinen tulevaisuus- avustusmallissa avustuksia kohdennettaisiin viidelle teema-alueelle, jotka liittyvät yhteiskunnan keskeisiin haasteisiin, joihin liittyvään toimintaan tulisi jatkossa kohdentaa STEA-avustuksia. Teemat liittyvät suomalaisen yhteiskunnan keskeisiin haasteisiin, kuten ikärakenteen muutokseen ja kansansairauksiin.

Kappaleessa 4.1 esitetyt teemat ovat:

- lasten ja lapsiperheiden hyvinvoinnin lisääminen
- ikääntyneiden toimintakyvyn tukeminen
- mielenterveyden edistäminen
- yksinäisyyden vähentäminen ja osallisuuden vahvistaminen
- väestöterveyden edistäminen ja kansansairauksien ehkäisy

Ovatko esitetyt teemat edustamasi organisaation näkökulmasta perusteltuja?

Teemat ovat sinällään tärkeitä asiakokonaisuuksia. Isona asiakokonaisuutena teemoista puuttuu järjestöjen tekemä työ pitkäaikaissairaiden ja vammaisten arkiselviytymisen tukemisessa. Tähän liittyy myös vapaaehtoistoimijoiden tukeminen ja vertaistuen paikkojen mahdollistaminen, jotka ovat keskeisiä keinoja muun muassa edistämässä pitkäaikaissairaana hyvinvointia ja elämänlaatua. Edelleen osallisuuden vahvistaminen, isona asiakokonaisuutena, ei liity vain yksinäisyyteen.

Monen pitkäaikaissairaana osallisuus on uhattuna sairauden heikentäessä toimintakykyä. Tämä koskettaa myös työikäisiä.

Ehdotetussa 5–6 vuoden teemakaudessa hyvää on pitkäjänteisyys ja mahdollisesti paremmat tulokset.

Ei arvioida tärkeysjärjestystä.

Arvionne teema-alueiden tärkeydestä asteikolla 1-5 (1= tärkein, 5 = vähiten tärkeä); Käytä kutakin vaihtoehtoa vain kerran seuraavissa kysymyksissä.

A) Lasten ja lapsiperheiden hyvinvoinnin lisääminen

Arvionne teema-alueiden tärkeydestä asteikolla 1-5 (1= tärkein, 5 = vähiten tärkeä)

-

B) ikääntyneiden toimintakyvyn tukeminen

Arvionne teema-alueiden tärkeydestä asteikolla 1-5 (1= tärkein, 5 = vähiten tärkeä)

-

C) mielenterveyden edistäminen

Arvionne teema-alueiden tärkeydestä asteikolla 1-5 (1= tärkein, 5 = vähiten tärkeä)

-

D) yksinäisyyden vähentäminen ja osallisuuden vahvistaminen

-

Arvionne teema-alueiden tärkeydestä asteikolla 1-5 (1= tärkein, 5 = vähiten tärkeä)

E) Väestöterveyden edistäminen ja kansansairauksien ehkäisy

-

3. Selvityshenkilön raportissa on esitetty kappaleessa 4.1.3., että järjestöjen toiminnan alueellisia hyödyntämismahdollisuuksia voitaisiin lisätä ja hallinnollista taakkaa keventää siirtämällä hyvinvointialueiden järjestöavustukset STEAn hallinnoitavaksi? Kannatatteko ehdotusta järjestöavustusten siirtämisestä hyvinvointialueilta STEA-avustuksiksi? Valinta:

Ei, perustelu (ei pakollinen).

Hyvinvointialueilla on paras tieto oman alueensa tarpeista ja siitä, miten avustukset kannattaa jakaa alueen kannalta tarkoituksenmukaisesti. Hyvinvointialueiden erilaisia käytäntöjä voitaisiin yhtenäistää hyvinvointialueiden välillä ja varmistaa STEA:n ja hyvinvointialueiden yhteistyötä järjestöavustusten jaon osalta ilman, että päätöksentekoa siirretään pois hyvinvointialueilta. Hyvinvointialueilla on lakisääteinen tehtävä tehdä yhteistyötä järjestöjen kanssa edistääkseen terveyttä ja hyvinvointia. Jos rahoitus keskitettäisiin, se lisäisi hallintoa ja heikentäisi hyvinvointialueiden ja järjestöjen yhteistyötä. Tämä myös siirtäisi päätösvaltaa hyvinvointialueiden valituilta edustajilta keskushallinnolle, mikä heikentäisi demokratiaa.

Hyvinvointialueiden tulee voida kehittää uusia toimintatapoja yhdessä järjestöjen kanssa. Samalla on tärkeää vahvistaa paikallisten järjestöjen, kuntien ja hyvinvointialueiden kumppanuutta.

Esimerkiksi Etelä-Savon hyvinvointialueen ikäohjelman strategian skenaarion mukaan yli 75-vuotiaista pyritään asuttamaan 95 % kotonaan mahdollisimman pitkään. Palvelurakenteen keventämisen myötä strategia korostaa sitä, että enemmistö heistä asuu itsenäisesti kotona ilman virallisia palveluja tai omaehtoisesti hankittujen palvelujen ja erilaisten asumisratkaisujen tuella. Monilla ei kuitenkaan ole varaa palveluihin, eivätkä kaikki ole oikeutettuja tukeen tai avustuksiin uuden vammaispalvelulain mukaan. Lisäksi osa heistä saa vain rajattuja palveluja.

Myös Maakunnan ikäohjelmissa, sekä hyvinvointialueen ja Kaupungin osalta on lakimäärityksiä - Laki Ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista 28.12.2012/980 pykälän 5, viimeisen kappaleen, sekä Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä 5 § 28.10.2022/876.

Yhdistykset hakevat hyvinvointialueelta avustuksia, jotka tukevat niiden strategioita. Tämä olisi mahdotonta STEA:n tukemana.

4. Kappaleessa 4.1.1.6 selvityshenkilö on esittänyt tapoja, joilla teemoja olisi mahdollista työstää edelleen siten, että STEAlla on alkuvaiheessa merkittävä rooli. Miten mielestänne mahdolliset muut teemat tulisi määritellä?

Kansalaisjärjestöillä tulisi olla tärkeä rooli suunnittelussa, koska ne tuntevat kohderyhmänsä tarpeet ja haasteet. Järjestöjen tulisi voida aktiivisesti osallistua keskusteluun ja ehdottaa teemoja, jotka he näkevät tärkeinä.

STEA tuntee yhdistysten toimintaympäristön ja voi tarjota asiantuntevaa tukea teemoja kehitettäessä. Tärkeää kuitenkin on, että STEA toimii aidossa yhteistyössä järjestöjen kanssa, jotta voidaan tunnistaa ajankohtaisia ja merkityksellisiä teemoja ottaen huomioon kentän tarpeet ja haasteet. Voitaisiin myös harkita, miten eri teemat voivat linkittyä toisiinsa ja luoda synergiaa. On tärkeää, että kohderyhmät itse tuovat esiin omat tarpeensa ja näkemyksensä teemoista.

Nykyinen taloudellinen tilanne voi kuitenkin vaikuttaa STEAn kykyyn vahvistaa rooliaan. Tällöin on tärkeää arvioida, millaisia resursseja STEA:lla on käytettävissään ja miten niitä voidaan kohdentaa tehokkaasti. Lisäksi STEAn vaikutusten arviointikriteerit ja niiden tärkeys ovat vaihdelleet eri vuosina, mikä on voinut vaikuttaa siihen, miten kohderyhmien tarpeet on huomioitu. Tämän vuoksi voisi olla hyödyllistä pohtia, voisiko tekoälyä käyttää päätöksenteossa, jotta arviointi olisi objektiivisempaa ja subjektiiviset mielipiteet jäisivät vähemmälle.

Teemojen kehittämisen jälkeen on tärkeää luoda mekanismeja, joilla niiden vaikutuksia ja toteutumista voidaan seurata ja arvioida. Tämä auttaa varmistamaan, että valitut teemat ovat edelleen ajankohtaisia ja vastaavat kentän tarpeita.

Järjestöjen ja STEAn yhteistyö on keskeistä teemojen kehittämisessä. On tärkeää huomioida sekä järjestöjen asiantuntemus että STEAn rooli, mutta samalla on realistisesti arvioitava taloudelliset resurssit ja mahdollisuudet.

5. Muita huomioitane raportista

Selvityksessä ei näy järjestöjen rooli demokratian ja kansalaisyhteiskunnan puolustajina. Siinä ei nouse esiin myöskään järjestöjen rooli yhdenvertaisuuden ja perusoikeuksien puolustajina.

Yleisavustuksen sitominen laskennallisesti kohdennettuihin avustuksiin ei ole oikea suunta. Linjaus on myös ristiriidassa Suomen hallituksen tahtotilan kanssa, josta se linjasi kevään 2024 kehysriihessä. Riihessä päätettiin, että tavoitteena on painottaa avustustoiminnassa yleisavustuksia hankeavustusten sijaan. Yleisavustuksen rajaaminen 25 prosenttiin kohdennettujen avustusten summasta merkitsisi lukemattomien sellaisten järjestöjen avustusten merkittävää leikkaamista, jotka eivät saa yleisavustuksen lisäksi olleenkaan tai vain vähän kohdennettua avustusta.

STEA avustuksen toissijaisuusvaade johtaa siihen, että varsinaista kannustinta ulkopuolisen rahan hankkimiseen ei ole. Tähänastiset leikkauksetkin ovat kohdistunut isoihin järjestöihin, joilla on laajin toiminta. Tehdyt toimenpiteet eikä raportti kannusta tekemään työtä aiempaa laajemmin.

Lähtökohtaisesti oman toiminnan tuottojen hankkimisesta ei pitäisi rankaista vaan siihen kannustaa. Olemme SOSTEn esittämän vaihtoehdon kannalla, että järjestöjen omaa varainhankintaa helpotetaan siten, että järjestö voi käyttää saamastaan valtionavustuksesta kymmenen prosenttia (10 %) avustettuun toimintaan välittömästi liittyvään varainhankintaan. Avustusjärjestelmän tulee mahdollistaa myös se, että tiettyyn toimintaan voidaan hankkia ja saada ulkopuolisia varoja ilman, että ne automaattisesti vähennetään järjestölle myönnetystä avustuksesta.

Resurssien vähetessä ja toimintaa tehostettaessa hallinnollisen taakan keventäminen on erityisen tärkeää. Ilman siihen liittyviä toimia leikkautuvat avustukset ovat kokonaisuudessaan pois järjestöjen perustehtävästä hallinnon työpanoksen säilyessä ennallaan. Näillä toimilla voidaan myös lisätä järjestöjen liikkumavaraa toiminnan suuntaamisessa toimintaympäristön ja kohderyhmän muuttuvissa tarpeissa, ja sitä kautta sekä tehostaa toimintaa että vahvistaa järjestöjen riittävää riippumattomuutta julkisen vallan ohjauksesta.

Yksittäisenä huomiona, että liikuntavamma on unohtunut raportista, parissa kohtaa viitataan liikuntaelin ja liikuntaelimistön sairauksiin.

Pidimme hyvänä selvityksessä todettua kehitysehdotusta, että yleis- ja kohdennettu yleisavustus myönnettäisiin jatkossa kolmeksi vuodeksi kerrallaan. Tuloksellisuus- ja vuosiselvitykset tehtäisiin nykyistä harvemmin, mikä keventää järjestöjen hallinnollista taakkaa. Myös erillisen tilintarkastusraportoinnin alarajaa esitetään nostettavan 500 000 euroon.

Selvitys on osin monitulkintainen, mutta siinä on hyviä syötteitä keskusteluun sosiaali- ja terveysalan järjestöjen avustustoiminnan edellytyksistä ja linjauksista. Korostamme kuitenkin sitä, että kansalaisjärjestöillä tulisi olla tärkeä rooli suunnittelussa, koska ne tuntevat kohderyhmänsä tarpeet ja haasteet.